

kerül, s az olvasó újra szembesül a máig nem tisztázott kérdéssel, vajon odáig ment el egyházunk megmaradása és egzisztálása érdekében, ameddig szegény és megalázkodás nélkül tehetette, vagy néha-néha tovább is. A ferencesek helyzete ebből a szempontból igen bonyolult volt, hiszen nagyon sokat köszönhetek Balogh „páternak”, állítólag ő beszélt rá Rákosit, engedélyezze, hogy a rend két iskolát működtessen. Így aztán jónéhány szerzetes került a békepapi mozgalomba, s jelek szerint az ő életüket is megmérgezte a félelem: nem lehetett tudni, ki az Egyházügyi Hivatal „hírvivője”. Ez a bizonytalanság, óvatosság a rendház falain belül is érezhető volt. „Kintről” szemlélve megalkuvásnak, önfeladásnak mutatkozott. Ennek látta, élte át Zadravec püspök és hű támogatója, Schneider Vencel is. Fájdalmas, keserves ellentmondás: ami egyfelől a „modus vivendi” kiharcolásának, az másfelől gyengeségnek, árulásnak látszott. S ez korántsem csak a ferencesek történelmét jellemezte... Ha csak arra gondolunk, mekkora súlyt kellett cipelniük a meghagyott szerzetesrendek vezetőinek, amikor döntöttek, ki maradhat meg rendi kötelékben, s kitől kell megválniuk, máris sejthetjük, milyen mély tragédiákat szült, hány vérző vagy palástolt sebet ütött ez a korszak, s milyen kínkeserves helyzetbe került az egyházi vezetés, amelynek néhány tagjáról oly könnyen mondják: békepap volt, cserben hagyta az egyházat. De valóban cserben hagyta? Volt, aki igen, s ezzel cinikusan hivalkodott is. De tagadhatatlan: voltak, akik meghasonlott lélekkel szenvedték végig ezeket az éveket, s hogy vétkeztek-e, vagy sem, nem mi fogjuk eldönteni, mint ahogy a bűnbocsánat szavait sem mi mondjuk ki.

A ferenceseknek különleges a „bája”. Közvetlenségük, kedvességük megejtő. Szóljanak bár a legsúlyosabb, legdrámaibb dolgokról, mindig ott érezzük szavaikban azt a biztonságos derűt, amit azok birtokolnak, akik Isten tenyerén élnek. Ezekben a néha dadogó valamásokban, emlékezősekben ez a legvonzóbb. A szívemhez oly közel álló J. atya mindig nagyokat döcögve idézte vissza börtönévé, amikor a WC-ből kényszerült vizet inni. Gondold meg, mennyivel többet szenvedett a drága Jézus — tette hozzá, s ezt egészen komolyan mondta. Pedig micsoda présben és megaláztatásban telhettek napjai, hetei! De mindig abban a tudatban élt és gondolkodott, hogy nem diadalmenet tagjainak rendeltettünk.

Ha azonban a ferencesekre gondolok, kik ismerőseimként tűnnek föl e lapokon, mindig

a derűs otthonosság jóízét érzem. Gábris Grácián, az „abbé”, a hatalmas termetű házfőnök, P. Anaklét, a szélesebb Quirin atya, a „szörnyű bűntől” elszörnyedő Halmay Paszkál, a galamblelkű aggastyán, Nándor atya, aki oroszlánna változott, ha a műsekönyvet nem a kellő sebességgel vittük egyik oldalról a másikra, Jeney Jenő, aki a miseruhák hajtógatásai is ellenőrizte, a borotvaéles eszű Tatrai Gyula Lipót atya szegény, aki idős korában nem mert kilépni a rendház biztonságából. És ifjúságom álmaiban visszatérő képei: a keddi Szent Antal-misék, a tömjénfüstben úszó templom méltósággal lépdelő Schrotty Pál delegatus generalissal, a húsvéti körmenetek, Szerén atya, amint a templom romos tornyából dörögte átkait, akkora hévvel, hogy rettegünk, mikor zuhan le. Váradai Béla, akit Isten levéltári kutatónak teremtett, de provinciálisként kellett keresztjét vinnie. Hilár testvér, amint az elszabadult disznót kergeti a kertben. Paulisz testvér a borok féltékeny gazdája. És az a két ember, akit sosem felejtök el: Borbély Achilles és Tóth Parmeniusz „Matyi bácsi”. Amit nekik köszönhetek, nem lehet megfogalmazni, a lelkembe épült bele.

Ilyennek láttam őket. És most döbbszemtem rá, milyen hősiesek voltak, amikor „azok” után mosolyogtak és a szeretet jegyében éltek, tevékenykedtek. (Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány – Vigilia kiadása, 2000)

RÓNAY LÁSZLÓ

KÓS KÁROLY LEVELEZÉSE CZINE MIHÁLYVAL

A művelődés-, az életmódtörténet számára bármely személy leveleinek halmaza érdekes és tanulságos lehet, s ha tisztességgel vannak megírva a szövegek, a szélesebb olvasóközönség figyelmét is leköthetik. A híres emberek levelei azonban mindenképpen ebbe az utóbbi olvasói körbe is behatolhatnak: a kiemelkedő személyiség többé-kevésbé hétköznapi arcára ugyanis sokan szoktak kíváncsiak lenni. Kós Károly (1883-1977) nem csupán híres ember volt, hanem voltaképpen szerencsés is: ami feladatot vállalt, azt a zord történelmi időben el is tudta végezni. S ami még csodálatosabb: közvetlen utókorra nem vált hűtlenné hozzá, sőt éppen az elmúlt negyed században épült be a Kós-életmű végleg a magyar klasszikusok pantheonjába. S híres ember Czine Mihály (1929-1999) is, irodalomtudósként és tudománynépszerűsítőként egyaránt.

Az első levél 1956 februárjában keletkezett, az utolsó 1977 tavaszán. Összesen 37 van belőlük, közülük néhány levelezőlap is. Kós Károly, az építőművész, az író, az irodalomszervező, a közéleti ember 1956-ban már évek óta nyugdíjas, s az évek múlásával kénytelen egyre inkább visszavonultan élni. Nem egészségi állapota, hanem a romániai viszonyok miatt. Magyarországgal való kapcsolata is nehézkes, sejthető, hogy egyik fontos informátora az unokája korú Czine Mihály. Hosszú évek után 1956 októberében juthatott el Kós ismét Budapestre. Programját a forradalom miatt csak részben valósíthatta meg. Egyik utolsó levelében említi, hogy ekkor szerette volna végre felkeresni Sárospatakot, ám ez elmaradt. Gondoljunk csak bele: az egyik legjelesebb magyar építésznek élete 93 esztendeje alatt nem volt módja Patak várát megcsodálni.

Mi jellemzi Kós Károly leveleit? Elsősorban az igazmondás halálig tartó kötelessége. Nemezszer kényszerül arra, hogy virágnyelven fogalmazzon, hiszen tud mind a román, mind a magyar levélcenzúráról, de így is megtalálja módját annak, hogy egyértelműen jelezze: zsarnokságban él. Szakmai kérdésekben pedig mindennél előbbreválónak tartja a tények tiszteletét. Amikor Czine Mihály elküldte neki nagy tanulmányát a két világháború közötti erdélyi magyar irodalomról, hűsz könyvoldalny terjedelemben foglalta össze kifogásait, észrevételeit. Férfias nyíltsággal írt, de mindig udvariasan. A mai fiatalok számára talán megmosolyogtató, számomra inkább felemelő érzés az a másik ember iránt érzett tisztelet, ami árad a levelekből. Az igazmondás a Kós által mindvégig vállalt szolgálatelvű ars poeticából is következik. Legfőbb mesterei az idősebb pályatárs Ady és Móricz voltak, mellettük Tamásit és Illyést tartotta az írók közül a legtöbbre. Ilyéssel különösen sokat foglalkoznak a levelek. S ami talán a legbámulatosabb: Kós Károly haláláig megőrizte szellemi nyitottságát, frissességét. Olvasta és méltányolta a legfiatalabb kortárs írókat is.

A leveleket egyelőre sajnos nem kíséri filológiai apparátus. Előttük és utánuk viszont újra olvashatók Czine Mihálynak Kós Károllyal foglalkozó írásai: pályaképek, köszöntők, emlékezések. Jó volna, ha a kiadványt hamarosan újabbak követhetnék, mind Kós Károly, mind Czine Mihály levelesládájából. (*A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, 2000*)

VASY GÉZA

MAGÁNOS TEREMTÉS Báger Gusztáv: Magánterem

Báger Gusztáv sajátos alakja költészetünknek. Az a típusú meditatív líra, amit képvisel, egyedülálló, szokatlanságával is figyelmet keltő. Azt gondolom, legújabb önálló kötete után már elmondhatjuk, hogy Báger Gusztáv fontos, egyben magányos figurája líránknak, és mint ilyen, kétségtelenül kiemelt figyelmet érdemel.

Az a típusú reflexivitás, ami jellemzi költészetét, leginkább két hagyományból táplálkozik, és ezt a két hagyományt vele kapcsolatban az értő olvasók újból és újból fel is fedezik önmaguknak.

Az egyik hagyomány a szabad vers, pontosabban az avantgarde, amely elementárisan van jelen század végi líránknak, azt mondhatjuk, hogy az avantgarde hatása mára már általános lett a legjobbknál.

Ez a hagyomány Báger Gusztávnál a meditatív, reflexív, lecsupaszított „gyökvers” formájában jelenik meg. Nem véletlenül használom azt a kifejezést, amelyet Tüskés Tibor használt nagyon találóan Pílinzky Jánossal kapcsolatban: Báger hagyományához Pílinzky költészete éppúgy hozzátartozik, mint az avantgarde. És Bágernél azt is megmutathatjuk, hogy ez a két hagyomány, az avantgarde és a klasszikus modernség, pontosabban szólva a Nyugat hagyománya mennyire összekapcsolódik.

Arról van ugyanis szó, és ezzel érkezünk el a második hagyományhoz, hogy az avantgarde, annak is a nyelvi kísérletek iránti érzékenysége valójában a század folyamán többszörösen kapcsolódott a klasszikus modernséghez, vagyis ilyen formában a magyar irodalomban elsősorban Kosztolányihoz, József Attilához, Szabó Lőrínchez, és ezeknek kétségtelen továbbfejlődéséhez, a Pílinzky-féle lírához, amely Tandori Dezső közvetítésével ér el egészen napjainkhoz, Báger Gusztávig például.

Pílinzky saját meditatív költészetében a klasszikus modernséget és az avantgarde hagyományt valósította meg, és ezeken lépett túl. Ezen a kétféle hagyományon.

Báger esetében szintén valami ilyesmit láthatunk. Az a visszafogottság, a feszültségnek az a sajátos elrejtése, amely például a *Névjegy* című vers hat sorát jellemzi („Égő ház előtt / gyökeret vert tücsap / hiába-izzadó / drcsüpkés levél / főnfelejtett szilva / koszorús maradék”) olyannyira elementáris, olyannyira sűrített, hogy elemzése, értékelése óhatatlan nehézségekbe ütközik.

Az „óhatatlan nehézségek” persze „óhatat-